LATIN PHRASES: A MEDICAL DEONTOLOGICAL CORPUS

Eugenia Mincu
PhD, Vice-Director of the Institute of Romanian Philology "B. P.- Hasdeu", Moldova

Abstract. Referring to Latin used in medical terminology, some researchers view it as "a dead language", which saves the alive. However, we consider the phrase "a dead language" to be untrue, as the vitality of Latin is proved in the process of forming terminology, in general, and of the medical terminology, in particular.
The Latin language performs the following terminological functions: a) a language of communication in medicine (Latin terms, Latin formulas in medical pedagogy, medical prescriptions in Latin, etc.); b) a language-source of extraction, contributing to the creation of new terms, international level.
Latin phrases represent one of the forms in medical pedagogy. Our aim was to classify the terminological phrases based on the following criteria: morphological, structural, functional, etc.

Keywords:medicine, terminology, Latin, deontological corpus

Dacă vrem să înţelegem lumea de astăzi, trebuie să înţelegem lumea antică, ale cărei valori autentice sunt şi constante ale spiritualităţii umane. (Horia C. Matei)

Introducere. Limba latină, limbă de comunicare prin excelenţă în medicină, se ajustează cerinţelor verbale, îndeplineşte „funcţiunile limbajului" medical în actul de comunicare medicală.

Formulele savante, „un spaţiu" concis, în care spiritul şi inteligenţa conviețuiesc (Butiurca, 2006, p. 25), **sunt o formă de pedagogie medicală**, care menţin legătura cu receptorul (funcţiunea fatică). Laconice, didactice – aceste enunţuri erudite sunt markeri ai culturii medicale universale.

Aforismele latine sunt „corpuri savante" care, o dată în plus, ilustrează perpetuarea limbii latine ca *Limbă a ştiinţelor*. Medicina este domeniul prin excelenţă, în care limba latină şi-a demonstrat statutul de „Latina gintă e regină/Între-ale lumii ginte mari..." (Vasile Alecsandri).

Criterii de clasificare a formulelor savante

Marele Hippokrate menţiona trei „elemente" indispensabile medicinei: „**pacientul, boala, medicul"**; ordinea „elementelor" plasează pacientul-om pe prim plan, pentru că *Homo est sacra homini/Omul este sfânt pentru om.* Aşadar, în prezenta lucrare, s-au stabilit criteriile de clasificare ţinând cont de „elementele" hippokratice, dar inversând ordinea acestora: **medicul, boala, pacientul** (Mârza, 2006; Nikolova, 1994; Cerneavski, 1984).

***I. De medico*/Despre medic**

Jurământul lui Hippokrate/Iusiurandum Hippokratis conţine întreaga deontologie medicală: *Porro caste et sancte vitam et artem meam conservabo/Sacră şi curată îmi voi păstra arta şi îmi voi conduce viaţa*, castitatea şi probitatea fiind calităţi decisive în *ars medica*.

BDD-V4872 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:22 UTC)

Echivalarea medicină = filosofie este frecventă în sentinţele latine, dat fiind omul – obiect de meditaţie. Înţelepciunea şi răbdareasunt calităţile filosofului: *Nemo sapiens, nisi patiens*/*Nimeni nu e înţelept, dacă nu e răbdător.*

Medicina se consideră prima ştiinţă care s-a desprins din ştiinţa-mamă – filosofia. *Medicus philosophus est; non enim multa est inter sapientiam et medicinam differentia*/*Medicul este filosof, pentru că nu e nicio diferenţă între înţelepciune şi medicină.*

a) Norma deontologică a medicului

Prima normă deontologică este cuprinsă în sentința *Primum non nocere, deinde curare!*/*Mai întâi să nu faci rău, pe urmă tratează!*, deoarece *Summum bonum medicinae sanita*/*Sănătatea este menirea medicinei*.

Este vorba de „răul” inconştient, pe care medicul îl poate face din „necunoaşterea medicinei”.

Cea dintâi formulă savantă în medicină „…să nu faci rău!” devine cea dintâi în relațiile sociale interpersonale.

La baza cunoaşterii „lucrurilor” de medicină sunt cunoştinţele medicale şi experienţa: *Per scientia ad salūte aegroti/Prin cunoştinţe spre sănătatea bolnavului* şi *Usus magister est optimus/Experienţa este cel mai bun profesor.*

A doua normă deontologică o constituie *In quascumque autem domos ingreidar, ob utilatem aegrotantium intrabo… /În orice casă voi intra,voi merge acolo înspre binele bolnavului*…, astfel delimitându-se „binele”, identificat prin ajutorul acordat bolnavului.

b) Recomandări pentru cel ce vrea să devină un medic veritabil

Sentințelevizează:

1. Dimensiunea cognitivă: *Nosce te ipsum/Cunoaşte-te pe tine însuţi*, axa fundamentală în *ars medica*, urmată de un aforism care, uneori, provoacă zâmbetul: *Medice, cura te ipsum!/Medicule, tratează-te pe tine însuţi!*

Sentința învață că numai un om „sănătos” îşi poate lua responsabilitatea de a trata; altfel spus, sănătatea naşte sănătate, iar un medic „cuprins de boală” este dominat, inconştient, de aceasta.

Tot aici pot fi atrbuite alte două sentinţe, care oferă „brâu” de protecţie în studierea medicinei: *Multi multa sciunt, nemo omnia/Mulţi ştiu multe, nimeni nu le cunoaşte pe toate* şi *Omne initium difficĭle est*/*Oricare început este dificil*. Cunoştinţele sunt achiziţii pesonale, la care nimeni nu va putea pretinde, nu vor putea fi furate, ele însele formând proprietatea intelectulă privată şi priceperea profesională: *Omnea mea mecum porto* (Biant)/*Tot ce-mi aparţine port cu mine* şi *Nihil est hominis animo jucundius quam discere/Nimic nu este mai plăcut sufletului omenesc decât studiul* (= cunoaşterea).

2. Dimensiunea „uzului”:*Natura incipit, ars dirigit usus perficit/Natura începe, arta dirijează, experienţa perfecţionează;* în implementarea cunoştinţelor dobândite, medicul este atenţionat că *Nulla regula sine exceptione/Nicio regulă fără excepţie* şi *Nota bene!/Ţine minte! = nu uita = fii atent la...*

În ceea ce se referă la nivelul de comunicare medic-pacient, iniţierea este cuprinsă în sentinţe de tipul: *Non quaerit aeger medicum eloquentem, sed sanantem/Nu artă oratorică vrea bolnavul, ci vindecare*, cu toate că măiestria verbală a medicului deține un rol esențial în stabilirea unui diagnostic corect, etapa de anamneză, iar asistența medicală verbală este una continuă pe tot parcursul medicației: *Quod medicamenta non sanant, verbum sanat/ Ceea ce nu tratează medicamentele, tratează cuvântul.*

În *Cursul de chirurgie* (Iaşi, 2016, UMF), este pus în valoare un moment esențial în practica medicală: *Errāre humanum est/A greşi este omenesc*, îndemnând medicii să aibă curajul de a recunoaşte şi de a corecta o eroare/*mea culpa/greşeala mea*, deoarece *Chirurgiae*

BDD-V4872 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:22 UTC)

effectus inter omnes medicinae partes evidentissimus est/Dintre toate compartimentele medicinei, efectul chirurgiei este cel mai evident.

3. Dimensiunea „personalităţii" medicului, alcătuită din *super-ego* (conştiinţa *id*-ului, reprezentat în personalitate) + *ego* (personalitatea în contact cu realitatea) (apud Freud) este reflectată în formula savantă *Pulchra res homo est si homo est/Frumoasă fiinţă este omul, dacă este om*.

Aşadar, condiţia forte în acoperirea deontologiei profesionale este una general umană, aceea de a fi Om, condiție regentă practicii medicale, un garant pentru *Officium medici est, ut toto, ut celeriter, ut jucunde sanet/Datoria medicului este de a vindeca* ***sigur, repede şi plăcut****,* circumstanţialeaxate pe abilităţile personale ale medicului în a „înțelege", a „sintetiza" și a trata starea morbidă.

În același *Curs de chirurgie* (Iaşi, 2016) se arată că „din vasta cantitate de cunoştinţe, e necesar a alege, la momentul potrivit, exact partea care ne este necesară… La noţiunile teoretice trebuie să adăugăm spiritul de observaţie şi spontaneitatea gândirii", căci „medicina cere un efort masiv autodidact de aplicare a culturii generale medicale în practica de la patul bolnavului".

Responsabilitatea medicului e enormă, iar rezultatele practicilor medicale sunt controversate: *Si juvatur, natura laudatur, si non juvatur, medicus accusatori/Dacă este de folos, se laudă natura, dacă nu – se acuză medicul.*

II) *De morbo*/Despre boală

a) Terminologia anatomică: în descrierea experimentelor de domeniu, se recurge, de regulă, la formule generale (unele dintre ele devenite uzuale), de tipul: *de facto/de fapt, în realitate, post factum/după ce s-a săvârşit fapta, in vivo/pe viu, in vitro/în laborator, a priori/din timp, anticipat, a posteriori/din experienţă, casus ordinarius/caz ordinar, casus extraordinarius/ caz extraordinar, ad hoc/la/pentru moment(ul) dat, în acest scop, pentru acest lucru, ad exemplum/de exemplu, după model, ca probă, ad maxĭmum/la maximum* etc.

b) Terminologia clinică abundă înaforisme; este segmentul în care medicul şi pacientul conlucrează. *Pro diagnosi*/**Diagosticarea** conţine trei etape importante în *Ratio medendi/ modalitatea de tratare*.

1. Anamneza se consideră foarte importattă în stabilirea unui diagnostic corect.Medicul este îndemnat: *Ausculta et perpende!/Ascultă şi chibzuieşte!*

Formulele frecvent utilizate sunt: *anamnēsis vitae/date despre viaţa bolnavului; anamnēsis morbi/date despre etiologia şi evoluţia bolii, sine causa/fără motiv, asymptomatic; sine dubio/fără dubiu* etc.

2. Examenul clinic-obiectiv: *Rubor, tumor, calor, dolor et function laesa/Roşeaţă, tumefacţie, căldură (temperatură ridicată), durere şi înrăutăţirea funcţiei* – aceste sunt siptomele clasice ale inflamaţiei; *status quo anti/starea existentă*; *status praesens aegroti/starea actuală a bolnavului; habitus aegroti*/*aspectul pacientului* etc.

3. **Examenul paraclinic**: *pro analysi/pentru analiză; cito!/repede!; ultima ratio/ultimul raţionament* etc.; etapa confirmă sau infirmă un diagnostic preventiv, fiind numită şi *diagnosis ex juvantibus* (< lat. *ex*„din" + < lat.*juvanus*„ceea ce ajută, ajutător") *seu diagnosis et observatione.*

Diagnosticianul este un om al cărţilor (M. Ralea), chinuit de probleme abstracte, care ia contact cu realitatea (Fr. Rainer), dar care trebuie „să aibă o viziune modernă, o perspectivă, un prognostic…": *Bene diagnoscitur, bene curator/Un diagnostic corect este un tratament corect* şi *Ignotinullacuratiomorbi/Nu poţi trata o boală neidentificată* (= necunoscută) (Celsius).

Tratamentul finalizează cu însănătoţirea bolnavului, căci *Sublata causa, tolliturmorbus/Eliminândcauza, se elimină boala*, dar şi cu *exitus letalis/deces.*

BDD-V4872 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:22 UTC)

c) Terminologiafarmaceutică: Primul remediu folosit de către om au fost plantele medicinale. Homeoterapia este un tratament de alternativă, dar vechi în esenţă, bazat pe principiul *Similia similibus curantur*/*Cele ce se aseamănă se tratează prin lucruri asemănătoare* (= focul prin foc se stinge).*Vis medicatrix naturae/Puterea tămăduitoare a naturii* este incontestabilă, plantele medicinale întotdeauna au fost şi rămân a fi „prietenele sănătăţii": *Natura sanat, medicus curat morbus/Medicul tratează boala, natura vindecă.*

În prescrierea medicamentelor, înţelepciunea savantă sfătuieşte: *Medica mente, non medicamentis/Tratează cu mintea, nu cu medicamentele*, pentru că *Medicamenta heroica in manu imperiti sunt, ut gladius in dextra furiosi (in dextra manu)/Medicamentele active (= heroinele) în mâna unui impertinent e ca o sabie în mâna (dreaptă) a furiosului.*

Formulele latine se regăsesc în reţetă, modul de preparare, modul de administrare a preparatelor medicamentoase etc., luând în consideraţie faptul că, până nu demult, limba latină era limba de bază la nivel de comunicare medic-farmacist. Actualmente, se recomandă prescrierea reţetelor în limba naţională, dar medicii continuă a folosi limba latină, demonstrându-i, o dată în plus, perpetuarea: *Medicus sine materia Latina non est medicus/Medicul fără cunoaşterea limbii latine nu este medic.*

Dintre cele mai frecvente expresii farmaceutice sunt:

a) **Mod de administrare***: ad usum internum/pentru uz intern; ad uzum externum/pentru uz extern; ad balneum/pentru baie* etc.

b) **Efect curativ***:contra tussim/împotriva tusei; contra morbum/împotriva bolii; contra scbiem/împotriva scabiei* etc.

c) **Timp de administrare***:inter cenam/în timpul cinei* (= mesei); *per diem/în decursulzilei*; *ex tempõre /după necesitate* etc.

d) **Destinaţia:** *pro me = pro auctore /pentru autor* (medicul şi-o prescrie pentru sine); *pro aegrotus/pentru bolnav; pro narcosi/pentru narcoză; pro infantĭbus/pentru copii* etc.

e) **Mod de preparare a remediilor:** *cum aqua/cu apă; cum extracto/cu extract; pro dosi/pentru o doză (= priză)* etc.

f) **Calitatea:** *sine colore/fără culoare; sine residio/fără reziduuri; per se/în stare pură;*

g) **Forma de administrare:** *in tabulettis/în tablete; in vitro nigro/în sticluţă neagră; in vitro fusc/în sticluţă brună; in ampullis/în fiole* etc.

h) **Motivul:** *prae dolore/din cauza durerii* etc.

i) **Cantitatea:** *dosis pro dosis/doză pentru o zi; dosis pro die/doză pentru o zi* etc.

III) *De aegro*/Despre bolnav

Apud medicos antiques, pacientul nu este mai puţin responsabil de starea sănătăţii sale.

Internetul, promovarea diferitor preparate „la modă", automedicaţia etc. sunt probleme de ultima oră, cu impact nociv asupra sănătăţii omului: *Nihil aeque sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutation/Nimic nu zdruncină mai tare sănătatea ca schimbul des de remedii.*

Un mod sănătos de viaţă asigură vitalitatea organismului uman. Unul dintre principiile hippokratice vizează igiena, ca modalitatea de a preveni boala, de aceea *De est remedii locus ubi, guae vitia fuerunt, mores fiunt/Nu au loc remediile acolo, unde ceea ce se consideră viciu devine o normă* (Seneca).

Modus vivendi/Modul (sănătos) de viaţă este garantul sănătăţii şi presupune: *Optimum medicamentum quies est/Medicamentul optim este liniştea* (= calmul); *Omne nimium nocet /Orice exces este dăunător*; *Non curator, qui curat/Nu are vindecare cel care este învins de griji* (inscripţii pe pereţii băilor romane) etc.

BDD-V4872 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:22 UTC)

Homo est animal sociale (Aristotel), *de aceea Nes quisquam melior medicus, quam fidus amicus/Nu este un medic mai bun decât un amic fidel*. Dar să fim atenţi la sfaturi, pentru că *Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus/Toţi noi, când suntem sănătoşi, uşor dăm sfaturi bolnavilor*.

O altă recomandare, cea mai de preţ, este *Memento mori/Nu uita de moarte*, care îndeamnă la un trai decent, căci „de multe ori medicina este cea care ne oferă o moarte de durată şi mai dureroasă" (Plutarh).

Concluzii. Formulele savante asigură continuitatea „cunoaşterii" medicale universale, axate, în practica medicală, pe cele trei elemente, delimitate de către Hippokrate: „**pacientul, boala, medicul"** şi demonstrează, o dată în plus, că *Non est medicina sine lingua Latina*.

BIBLIOGRAPHY

Butiurca, Doina. Lingvistică şi terminologie. Hermeneutica metaforei în limbajele specializate.Iaşi: Institutul European. 2015.

Cerneavski, Maxim = Чернявский, Максим *et al.* Латинский язык и основы медицинской терминологии. Минск „Вышэйщая школа", 1984.

UMF.Curs de chirurgie. Iaşi, 2016.

Mârza, Eliza *et al.* Limba latină şi bazele terminologiei medicale. Chişinău, CEP Medicina, 2006.

Nikolova, Vasilka; Koleva, Ivelina = Николова, Василка; Колева, Ивелина. Lingua Latina Medicinalis. Фондация Отворею общество. София: Издательство Рива - ABC- 90, 1994.

BDD-V4872 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:22 UTC)